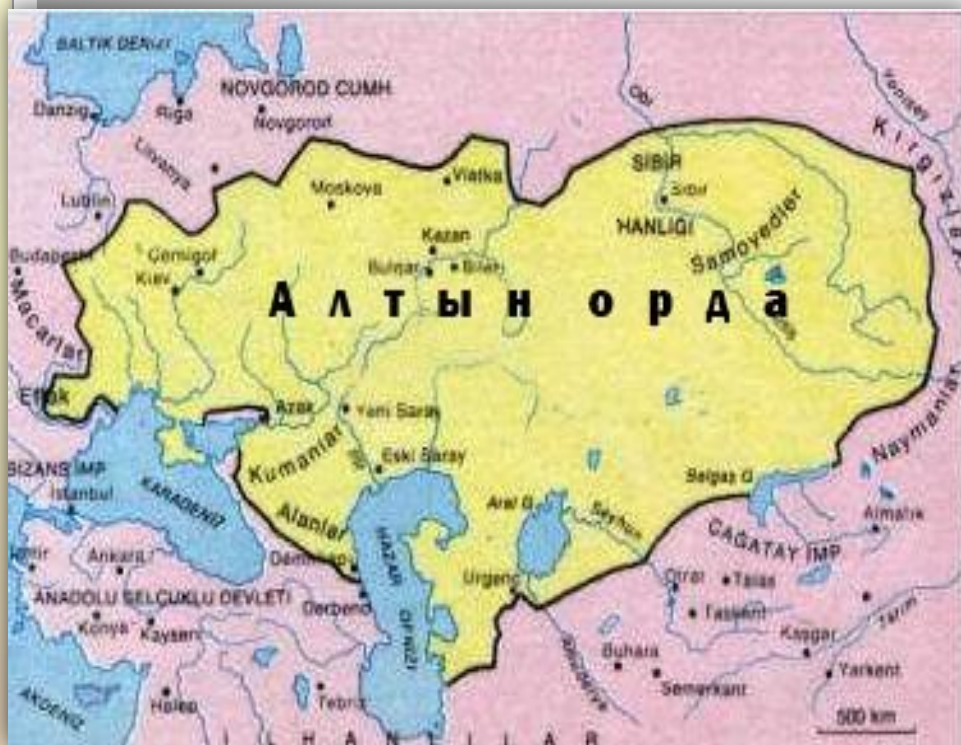

АЛТЫН ОРДА

(XIII Ғ.ОРТАСЫ – XV Ғ.ОРТАСЫ)

Алтын орада – Жошы ұлысының орнына құрылған мемлекеттердің бірі. Жошы ханның баласы Батый (Бату) ханның кезінде Орда Алтай тауынан Дунай өзеніне дейінгі ұлан-ғайыр жерді алып жатқан үлкен мемлекет болды

АЛТЫН ОРДАНЫҢ ҚҰРЫЛУЫ

Алғашқы орталығы: Сарай – Бату (Еділ бойында)

Кейінгі орталығы: Сарай – Беркеге көшірілген

XVI ғасырда орыс деректерінде “Алтын орда” атауы атала бастады. Ол үш ордаға бөлінді:

**Алтын босағалы
Алтын Орда (Батый)**

**Күміс босағалы Ақ
Орда (Орда Ежен)**

**Болат босағалы Боз
Орда (Шайбани)**

Алтын Орданың негізін қалаушы:
Батый хан (1227 – 1255 ж.ж).

- ✓ Парсы тарихшысы *Жувейни* еңбегінде Батый ханның әділдігі туралы былай деп жазған: «Оның ордасына саудагерлер барлық жерлерден келіп жатты. Олар түрлі тауарларды әкеледі. Ол тауарлардың барлығын алғызып, оның үстіне бағаны артығымен төлетіп отырған».

Алтын орда мемлекеті

Алтын орданың күшеюі

1235 жылы бүкіл монғолдық құрылтайда Батысқа жорық жасауда шешім қабылдаған кезден бастап Батыйдың есімі тарихи деректерде айтыла бастайды

✓ Батысқа жасалған жорық **7 жылға (1236 – 1242 ж.ж)** созылған.

Осы жорықтар нәтижесінде Батыс елдерін жаулап алып, Алтын Орданың шекарасын батысқа қарай кеңейтіп, күшейе түскен. Осыдан кейін:

✓ *Солтүстік Кавказ;*

✓ *Қырым бойы;*

✓ *Орыс кінәздіктері;*

✓ *Шығыс Еуропа елдері* тәуелді болып, Алтын ордаға алым – салық төлеп отыруға мәжбүр болған.

Алтын орда саяси және экономикалық жағынан **Берке мен Өзбек** хандарының кезінде жақсы дамыған.

✓ Әсіресе **Беркенің кезінде** Алтын орда мен Египет сұлтаны **Бейбарыс** арасындағы байланыс күшейе түседі.

✓ Қазақ даласынан **Египет еліне** құлдыққа сатылып барған Бейбарыс Мәмлүк мемлекетінің төртінші сұлтаны болған.

✓ Мемлекеттік билік басына келгеннен кейін **Ислам дінінің** өркендеуіне атсалысты.

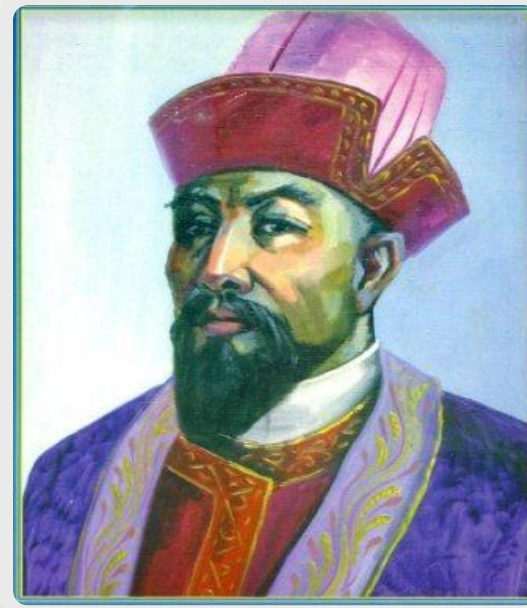
Алтын орда хандары

Жошы хан

Берке хан

Жәнібек хан

Алтын орда мемлекеті

Берке хан (1256 – 1266 ж.ж)

1262 жылы Египет сұлтаны Бейбарыс Алтын Орда ханы Беркемен өзара достық қарым – қатынас орнату үшін өз елшісін жібереді.

- ✓ Орда беделінің өскендігін көрсететін бір жағдай – **Берке ханның Монғол империясына** тәуелділігін мойындамай, бүкіл монғолдық құрылтайға қатысудан бас тартуы.
- ✓ **Берке хан** – Алтын орданы одан әрі күшейте түсу үшін **мұсылман дінін** қабылдайды. **Әзірбайжан жерінде** мешіт салдырады.
- ✓ Орта Азияда мұсылман дінінің орталығы болған – **Үргеніш, Бұхара қалаларымен** байланыста күшейтеді.

1266 жылы Берке хан **Кавказ жеріне жорықта** қаза табады.

Алтын орда мемлекеті

Меңгу – Темір (1266 – 1280 ж.ж)

- ✓ **1271 жылы** Меңгу – Темір хан өзінің Египетпен байланысына кедергі жасауға тырысып отырған екі елдің арасындағы **Византияға қарсы жорыққа** шығады.
- ✓ **Өз атынан теңге соқтырады.**

Меңгу – Темір таңбасы.

Алтын орда мемлекеті

Тохты хан (1290 – 1312 ж.ж)

- ✓ Алтын орданың **саяси жағынан** мемлекеттік беделінің көтерілуіне зор үлесін қосқан.
 - ✓ **Иран, Кавказ** елдерімен сауда байланысын жандырып, **Египет мәмлүктерімен** тығыз қарым – қатынаста болған.
- Алтын орданың гүлденген кезі **Өзбек хан (1312 – 1342 ж.ж)** мен оның баласы **Жәнібек ханның (1342 – 1357 ж.ж)** билік еткен тұстары болды.
- ✓ **Өзбек хан қалалық өмірдің** дамуына қатты көңіл бөлген.
 - ✓ Сарай – Беркеге жаңа ғимараттар мен мешіт салдырып, қаланы көркейткен.
 - ✓ Қалаларда медресе салдырып, мұсылман дінінің таралуына себебін тигізген.
 - ✓ Өзбек хан **Египет сұлтанына** жазған хатында өз елінде дінсіздердің азайғанын хабарлаған.
 - ✓ Өзбек ханның кезінде **1312 жылы мұсылман діні – мемлекеттік дін** болып жарияланды.

АЛТЫН ОРДАНЫҢ ҚОҒАМДЫҚ ҚҰРЫЛЫСЫ

- ✓ Хандық өкімет хан ұрпақарының иелігі болып табылады.
Алтын Орда хандары Ислам дінін қабылдағаннан кейін іс жүргізу жұмыстарын түрік жазуымен орта ғасырдағы ұйғыр жазуымен жүргізген.
- ✓ Білекшілер – Хатшылар (жазу істерін, іс қағаздарды жүргізді).
Мемлекет ұлыстарға, ал ұлыстар ұсақ үлестерге бөліп басқарылған:
 - ❑ Әмір – Ұлыстың аумақтық бөліктерін билеушілері.
 - ❑ Беклербек – әскери істерді басқарды (нояндар бағынған).
 - ❑ Уәзір – азаматтық билікті жүргізді.
 - ❑ Ноян – тайпа көсемі (мыңдықтар бағынған).
 - ❑ Мәлік – жергілікті билік басшысы (түркі әулеттерінен шыққан).
 - ❑ Даруғалар – салық жинаумен шұғылданды. Сонымен қатар халық санағын өткізу, әскер жинау, байланыс қатынасын ұйымдастыру сияқты жұмыстарды атқарған.
 - ❑ Басқақтар – жергілікті халыққа әскер бақылау жүргізді, кейбір жерлерде салық жинаумен де айналысты.

Алтын орданың әлсіреуі

XIV ғасырдың II жартысында Алтын Орда ішінде алауыздық күшейеді.

- ✓ 1357 – 1380 жылдар арасында 20 хан ауысты.
- ✓ XIV ғасырдың 60 жылдардың өзінде мемлекеттің астанасы Сарайда бір жылдың ішінде төрт хан ауысады.
- ✓ Ішкі саяси жағдай әлсіреді.

Бұны тарихта «Ұлы дүрбелең» кезеңі деп атайды.

Осындай ішкі талас – тартыстан әлсіреген Алтын Орда:

- ✓ 1380 жылы Куликово даласында Мамай қолбасшылық еткен әскер Дмитрий Донской бастаған орыс әскерінен жеңіледі.
- ✓ Осы шайқастан кейін Алтын Орда мүлде әлсірейді.
Бұл әлсіздікті пайдаланған Жошы ханның екінші бір ұрпағы Тоқтамыс Әмір Темірдің көмегімен Алтын Орданың билігін өз қолына алған.

Алтын орда мемлекеті

- Куликово шайқасы

Алтын орда мемлекеті

✓ **Мауараннахр** мен **Кавказ** елдеріне бірнеше рет жорық жасайды. **Әмір Темір** Тоқтамыстың өзіне жасаған опасыздығы үшін, **Алтын ордаға** бірнеше рет шабуыл жасап, өзі әлсіреп тұрған мемлекетті бас көтере алмастай етіп талқандайды.

Алтын орда **XV ғасырдың ортасында:**

- ✓ **Ақ Орда;**
- ✓ **Ноғай Ордасы;**
- ✓ **Сібір;**
- ✓ **Қазан;**
- ✓ **Қырым;**
- ✓ **Астрахан хандықтары** болып бөлініп кетеді.

1502 жылы соңғы билеуші **Шейх Ахмет** өлгеннен кейін Алтын Орда мемлекет ретінде жойылады.

Қазақстан және Орта Азияның
1428 жылға дейінгі картасы

Сібір хандығы

Сібір
тайпалары

Алтын Орда
(Ұлы Ұлус)

Ақ Орда
(Барақ хан)

Каспий теңізі

Арал
теңізі

Моғұлыстан

Ақсақ Темір империясы

Тибет

Пайдаланылған әдебиеттер

- www.kk.wikipedia.org

НАЗАРЛАРЫҢЫЗҒА

РАХМЕТ!!!